

Εγκλήματα μίσους κατά ΛΟΑΤΙ ατόμων: Η αθέατη πτυχή της επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης.*

Γεώργιος Μπορμπαντωνάκης

ΜΔΕ «Εγκληματολογία & Αντεγκληματική Πολιτική» ΕΚΠΑ

Το 2019, ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Fundamental Rights Agency, εφεξής «FRA») πραγματοποίησε για δεύτερη φορά διαδικτυακή έρευνα με θέμα την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των λεσβιών, των ομοφυλόφιλων, των αμφιφυλόφιλων, των διεμφυλικών (τρανς) και των ίντερσεξ ατόμων (εφεξής «ΛΟΑΤΙ»),¹ με σκοπό να συλλέξει επικαιροποιημένα και συγκρίσιμα στατιστικά δεδομένα από τα 28 κράτη μέλη της ΕΕ,² τη Σερβία και τη Βόρεια Μακεδονία. Η εν λόγω έρευνα είναι η μεγαλύτερη στο είδος της, αφού συμμετείχαν σχεδόν 140.000 αυτοπροσδιοριζόμενα ως ΛΟΑΤΙ άτομα, ηλικίας 15 ετών και άνω.³

* Το παρόν άρθρο βασίζεται στη μελέτη-πρόταση πολιτικής (recommendation paper) του γράφοντος με τίτλο “A victim-centred approach to preventing repeat hate crime victimisation of LGBTI people”, την οποία δημοσίευσε το Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Πρόληψη του Εγκλήματος. <https://eucpn.org/document/recommendationpaper-victimisationLGBTI>

1. Μολονότι το αρκτικόλεξο «ΛΟΑΤΚΙΑ+» θεωρείται πιο συμπεριληπτικό, διότι αναφέρεται επιπλέον και στα κούηρ (queer) και ασέξουαλ άτομα, με το «+» να υποδηλώνει κάθε άτομο του οποίου η σεξουαλική ή η έμφυλη ταυτότητα δεν συμμορφώνεται με τα ετεροκανονικά πρότυπα, προτιμήθηκε το «ΛΟΑΤΙ», καθώς η έρευνα του FRA αφορούσε μόνο τα συγκεκριμένα άτομα.

2. Συμπεριλαμβανομένου του Ηνωμένου Βασιλείου κατά τον χρόνο διεξαγωγής της έρευνας.

3. European Union Agency for Fundamental Rights. (2020). *A long way to go for LGBTI equality*. Luxembourg: Publications

Επισκόπηση της ελληνικής πραγματικότητας

Τα πορίσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι τα ΛΟΑΤΙ άτομα στην Ευρώπη εξακολουθούν να βιώνουν σε μεγάλο βαθμό διακρίσεις και ανισότητες σε ποικίλους τομείς της καθημερινότητάς τους λόγω του σεξουαλικού τους προσανατολισμού, της ταυτότητας/έκφρασης φύλου και των χαρακτηριστικών φύλου, σε ποσοστό 43%. Τα δεδομένα για τη χώρα μας είναι πραγματικά αποκαρδιωτικά, καθώς το ποσοστό των διακρίσεων αγγίζει το 51%, κατατάσσοντας μας στην 3^η θέση πανευρωπαϊκά, μετά τη Λιθουανία (55%) και τη Βουλγαρία (52%).⁴

Η έρευνα ανέδειξε επίσης το φλέγον ζήτημα των εγκλημάτων μίσους κατά ΛΟΑΤΙ ατόμων. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα, 33% των συμμετεχόντων δήλωσαν ότι είχαν βιώσει κάποιο περιστατικό παρενόχλησης υποκινούμενο από μίσος εντός διαστήματος δώδεκα μηνών πριν από τη διεξαγωγή της έρευνας, με τα διεμφυλικά και ίντερσεξ άτομα να εμφανίζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά, 39% και 42% αντιστοίχως. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι οι ανήλικοι (15-17 ετών) και οι νεαροί ενήλικοι (18-24 ετών) ΛΟΑΤΙ είναι οι κατεξοχήν ευάλωτοι σε ομο-/τρανσφοβική παρενόχληση, καθώς το 46% και το 43% αντίστοιχα, ανέφερε περιστατικά ανάλογης θυματοποίησης. Τούτο αποτελεί σαφή ένδειξη του αυξημένου κινδύνου θυματοποίησης που αντιμετωπίζει η ΛΟΑΤΙ νεολαία στη χώρα μας. Σημειώτέον ότι η υπό μελέτη εγκληματική συμπεριφορά καταγράφηκε ως επί το πλείστον σε δημόσιους χώρους (33%), λ.χ. σε δρόμο, πάρκο, πλατεία ή χώρο στάθμευσης. Όσον αφορά τη συχνότερη μορφή παρενόχλησης, την πρώτη θέση, με ποσοστό 24%, καταλαμβάνει η καταπρόσωπο λεκτική κακοποίηση, η οποία εκδηλώνεται είτε με προσβλητικά ή απειλητικά σχόλια είτε με απειλές βίας.⁵

Επιπροσθέτως, το 9% των ΛΟΑΤΙ συμμετεχόντων από την Ελλάδα, ήτοι σχεδόν ένας στους δέκα, δέχτηκε σωματική ή σεξουαλική επίθεση λόγω της σεξουαλικής ή έμφυλης ταυτότητάς τους ή των χαρακτηριστικών φύλου κατά την τελευταία πενταετία πριν από την έρευνα. Για ακόμη μία φορά, το ποσοστό αυτό είναι ανησυχητικά αυξημένο για τα διεμφυλικά (16%) και τα ίντερσεξ (29%) άτομα. Αξιοσημείωτο είναι δε ότι στη χώρα μας αυτό το είδος βίας θυματοποίησης απαντάται συχνότερα σε ΛΟΑΤΙ άτομα μεγαλύτερης ηλικίας (55+ ετών), σε ποσοστό 14%. Ερωτώμενοι για το τελευταίο περιστατικό ρατσιστικής βίας, το 65% ανέφερε ότι

Office of the European Union, σ. 7-8. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf

4. FRA. (2020). EU LGBTI Survey II Data Explorer. (<https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2020/lgbti-survey-data-explorer#>). Σύμφωνα με την πρώτη αντίστοιχη έρευνα του FRA, το 2012 η Ελλάδα κατείχε την 14^η θέση ως προς το ζήτημα των διακρίσεων, με ποσοστό 40%. FRA. (2012). Survey on Fundamental Rights of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People in EU (2012). <https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-fundamental-rights-lesbian-gay-bisexual-and#>

5. FRA. (2020). EU LGBTI Survey II Data Explorer.

επρόκειτο για καθαρά σωματική επίθεση και το 53% ανέφερε ότι ο δράστης ήταν ένας, με το 82% να απαντά ότι ο δράστης ήταν άνδρας. Αξιοπρόσεκτος είναι και ο τόπος όπου έλαβε χώρα η τελευταία βίαιη θυματοποίηση, καθώς το 49% δέχτηκε ρατσιστική επίθεση έξω, σε κάποιο δημόσιο χώρο.⁶

Η συνεισφορά της συγκεκριμένης έρευνας δεν τελειώνει όμως εδώ. Τα δεδομένα που συνέλεξε ρίχνουν φως σε μία μέχρι πρότινος αθέατη και αφηρημένη πτυχή των εγκλημάτων μίσους, αυτή της επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης. Με απλά λόγια, πρόκειται για ένα εμπειρικά διαπιστωμένο μοτίβο εγκληματικότητας, σύμφωνα με το οποίο ένα θύμα βιώνει κατ' επανάληψη θυματοποιήσεις εντός συγκεκριμένου χρονικού πλαισίου.⁷ Εν προκειμένω, από το 9% των ΛΟΑΤΙ ατόμων που ανέφερε σωματική ή σεξουαλική βία υποκινούμενη από προκατάληψη, το 54%, δηλαδή περισσότεροι από τους μισούς, βίωσε ένα τέτοιο βίαιο περιστατικό περισσότερες από μία φορές κατά τη διάρκεια της πενταετίας, με τα διεμφυλικά και τα ίντερσεξ άτομα να υποφέρουν από ακόμη υψηλότερα επίπεδα επαναλαμβανόμενης βίας. Κοντολογίς, ένα σχετικά μικρό ποσοστό ΛΟΑΤΙ ατόμων υπομένει ένα δυσανάλογα μεγάλο ποσοστό όλων των ομοφοβικών και τρανσφοβικών επιθέσεων στη χώρα μας. Αίσθηση προκαλεί το γεγονός ότι η Ελλάδα κατέχει το τρίτο υψηλότερο ποσοστό επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης στην Ευρώπη, μετά τη Μάλτα (66%) και τη Ρουμανία (64%). Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι πιο ευάλωτοι σε επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση βρέθηκαν οι ΛΟΑΤΙ ηλικίας 40-54 ετών (57%) και όσοι ζουν σε προάστια (62%) και χωριά (61%).⁸

	Λεσβίες γυναίκες	Ομοφυλόφιλοι άνδρες	Αμφιφυλόφιλες γυναίκες	Αμφιφυλόφιλοι άνδρες	Διεμφυλικά άτομα	Ίντερσεξ άτομα
μια φορά	39%	54%	66%	36%	31%	31%
δύο φορές	16%	22%	21%	47%	15%	32%
3-5 φορές	23%	15%	10%	11%	43%	27%
≥ 6 φορές	21%	9%	2%	0%	9%	10%
δεν απαντώ / δεν γνωρίζω	2%	1%	0%	6%	1%	0%
Σύνολο επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης (≥ 2 φορές)	60%	46%	33%	58%	67%	69%

Πίνακας 1 Συχνότητα σωματικής ή σεξουαλικής θυματοποίησης υποκινούμενης από μίσος σε βάρος ΛΟΑΤΙ στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια μίας πενταετίας. Πηγή: FRA. (2020). *EU LGBTI Survey II Data Explorer*.

6. Ο.π.

7. Farrell, G. (1995). Preventing Repeat Victimization. *Crime and Justice*, 19, 469-534.

8. FRA. (2020). *EU LGBTI Survey II Data Explorer*.

Επιπτώσεις των εγκλημάτων μίσους κατά των ΛΟΑΤΙ ατόμων

Είναι πλέον αποδεδειγμένο ότι τα εγκλήματα μίσους επιφέρουν μεγαλύτερη βλάβη συγκριτικά με άλλα αδικήματα μη υποκινούμενα από προκατάληψη ή μεροληψία έναντι του θύματος.⁹ Αυτές οι πράξεις μίσους όχι μόνο πλήττουν τον πυρήνα της ανθρώπινης ύπαρξης, δηλαδή την ταυτότητα ενός ατόμου, αλλά ο επιζήμιος αντίκτυπός τους διαδίδεται σαν κύματα, από το αρχικό θύμα προς την κοινότητα του θύματος, και από εκεί σε άλλες στιγματισμένες ομάδες, θέτοντας σε κίνδυνο τον κοινωνικό ιστό των μετανεωτερικών κοινωνιών.¹⁰

Σε ατομικό μεν επίπεδο, τα ΛΟΑΤΙ θύματα εγκλημάτων μίσους βιώνουν ένα ευρύ φάσμα τραυματικών συνεπειών. Αρχικά, οι πράξεις ομοφοβικής και τρανσφοβικής βίας είναι πιθανό να ενέχουν υψηλότερο βαθμό βαναυσότητας, προκαλώντας έτσι σοβαρές σωματικές βλάβες.¹¹ Επιπλέον, η θυματοποίηση από εγκλήματα μίσους επιδρά βαρύτατα στην ψυχική υγεία, καθώς έρευνες έχουν καταδείξει ότι τα ΛΟΑΤΙ θύματα υπόκεινται σε αυξημένη και παρατεταμένη ψυχολογική και συναισθηματική δυσφορία, με τα συμπτώματα να ποικίλλουν, από άγχος, κατάθλιψη και μετατραυματική αγχώδη διαταραχή, μέχρι θυμό, εσωτερικευμένη ομοφοβία και αισθήματα ανικανότητας και αποδυνάμωσης.¹² Συν τοις άλλοις, περιστατικά που φαινομενικά μπορούν να θεωρηθούν ήσσονος αξίας όταν εξετάζονται μεμονωμένα, όπως λ.χ. μία λεκτική κακοποίηση, ενδέχεται να καταλήξουν σε βαριά ψυχολογική θυματοποίηση όταν συμβαίνουν κατ' επανάληψη.¹³ Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας του FRA για την Ελλάδα, 7% των ΛΟΑΤΙ συμμετεχόντων ανέφεραν ότι χρειάστηκαν ιατρική περίθαλψη, ενώ 45% εκδήλωσαν ψυχολογικά προβλήματα μετά το τελευταίο περιστατικό ρατσιστικής βίας.¹⁴

9. Mellgren, C., Andersson, M., & Ivert, A.-K. (2021). For Whom Does Hate Crime Hurt More? A Comparison of Consequences of Victimization Across Motives and Crime Types. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(3-4), 1512-1536.

10. Για μια συνοπτική επισκόπηση των σχετικών ερευνητικών πορισμάτων που υποδεικνύουν ότι τα εγκλήματα μίσους βλάπτουν περισσότερο από άλλα αδικήματα, βλ. Iganski, P., & Lagou, S. (2015). Hate Crimes Hurt Some More Than Others: Implications for The Just Sentencing of Offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 30, 1696-1718.

11. Herek, G. M., Cogan, J. C., & Gillis, J. R. (2003). Victim Experiences in Hate Crimes Based on Sexual Orientation. *Journal of Social Issues*, 58(2), 319-339.

12. Herek, G. M., Gillis, J. R., & Cogan, J. C. (1999). Psychological Sequelae of Hate Crime Victimization Among Lesbian, Gay and Bisexual Adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67(6), 945-951; Hein, L. C., & Scharer, K. M. (2012). Who Cares If It Is a Hate Crime? Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Hate Crimes – Mental Health Implications and Interventions. *Perspectives in Psychiatric Care*, 49(2), 84-93; Meyer, I. H. (2003). Prejudice, Social Stress, and Mental Health in Lesbian, Gay, and Bisexual Populations: Conceptual Issues and Research Evidence. *Psychological Bulletin*, 129(5), 674-697; Roberts, A. L., Austin, S. B., Corliss, H. L., Vander Morris, M. D., & Koenen, K. C. (2010). Pervasive Trauma Exposure Among U.S. Sexual Orientation Minority Adults and Risk of Posttraumatic Stress Disorder. *American Journal of Public Health*, 100, 2433-2441.

13. Farrell, G., Phillips, C., & Pease, K. (1995). Like Taking Candy: Why Does Repeat Victimization Occur? *British Journal of Criminology*, 35(3), 384-399.

14. FRA. (2020). EU LGBTI Survey II Data Explorer.

Προσέτι, τα εγκλήματα μίσους καλλιεργούν έναν διαρκή φόβο του εγκλήματος. Σύμφωνα με σουηδική μελέτη, τα θύματα που έχουν στοχοποιηθεί λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου είναι πολύ πιθανότερο να ανησυχούν για μια μελλοντική θυματοποίηση από ό,τι τα θύματα άλλων εγκλημάτων δίχως ρατσιστικό κίνητρο.¹⁵ Τα ΛΟΑΤΙ θύματα δικαιολογημένα τρομοκρατούνται από τη σκέψη μιας πιθανής επαναθυματοποίησης, επειδή αντιλαμβάνονται ότι δεν μπορούν να αποτρέψουν μια νέα επίθεση ή παρενόχληση, αφ' ης στιγμής στοχοποιούνται για ένα αναπόσπαστο και αμετάβλητο στοιχείο της ταυτότητάς τους. Δημιουργείται, επομένως, μια κατάσταση συνεχούς προσωπικού κινδύνου και ευαλωτότητας, η οποία εντείνεται μετά από κάθε περιστατικό επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης.¹⁶

Ο φόβος της εκ νέου θυματοποίησης ασκεί βαθιά επίδραση στην κοινωνική ζωή, καθώς τα θύματα υιοθετούν τις λεγόμενες συμπεριφορές αποφυγής του κινδύνου, μεταβάλλοντας επί της ουσίας την καθημερινότητά τους. Επί παραδείγματι, αποφεύγουν να πηγαίνουν σε ορισμένους δημόσιους χώρους ή δρόμους, αποκρύπτουν την ΛΟΑΤΙ ταυτότητά τους ή ακόμη παύουν να είναι τόσο κοινωνικά ενεργοί όσο ήταν πριν από τη θυματοποίησή τους, επιλέγοντας να αποτραβηχτούν από τον έξω κόσμο.¹⁷ Σύμφωνα με την έρευνα του FRA, 28% των ΛΟΑΤΙ στην Ελλάδα δήλωσαν ότι φοβόντουσαν να κυκλοφορήσουν έξω ή να επισκεφθούν μέρη μετά το τελευταίο περιστατικό ρατσιστικής βίας.¹⁸ Φυσικά, πρακτικές όπως αυτές ενδέχεται να επιτείνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό της ευάλωτης αυτής κοινωνικής ομάδας.

Σε κοινωνικό δε επίπεδο, επηρεάζονται παράλληλα και τα άτομα που φέρουν το ίδιο πυρηνικό στοιχείο της ταυτότητας, για το οποίο στοχοποιήθηκε το θύμα. Πιο αναλυτικά, τα εγκλήματα μίσους διαχέουν ένα διαβρωτικό μήνυμα στα μέλη της κοινότητας, με την οποία συνδέεται το αρχικό θύμα, πως δεν ανήκουν στο κοινωνικό σύνολο και δεν είναι ασφαλείς.¹⁹ Η βλάβη και ο φόβος που προκαλούνται από τη θυματοποίηση ενός ΛΟΑΤΙ ατόμου αντηχούν σε όλα τα λοιπά μέλη της ΛΟΑΤΙ κοινότητας, τα οποία αισθάνονται επίσης ευάλωτα και φοβισμένα, γνωρίζοντας ότι είναι ο εν δυνάμει επόμενος στόχος. Ως εκ τούτου, καταλήγουν να υιοθετούν εκ των προτέρων συμπεριφορές αποφυγής του κινδύνου. Πράγματι, από φόβο μήπως δεχτούν επίθεση, απειλή ή παρενόχληση επειδή θα θεωρηθούν «διαφορετικοί», 73% των ΛΟΑΤΙ ατόμων στην Ελλάδα αποφεύγουν –συχνά ή πάντα– να κρατήσουν το χέρι του/της ομόφυλου/-ης συντρόφου τους σε δημόσιο χώρο, 54% και 55% προσπαθούν να διατηρήσουν κρυφή την ΛΟΑΤΙ ταυτότητα.

15. Mellgren, C., Andersson, M., & Ivert, A.-K. (2021). For Whom Does Hate Crime Hurt More?, ό.π.

16. Herek, G. M., Gillis, J. R., & Cogan, J. C. (1999). Psychological Sequelae of Hate Crime Victimization Among Lesbian, Gay and Bisexual Adults, ό.π.

17. Herek, G. M., Cogan, J. C., & Gillis, J. R. (2003). Victim Experiences in Hate Crimes Based on Sexual Orientation, ό.π.

18. FRA. (2020). EU LGBTI Survey II Data Explorer.

19. Chakraborti, N. (2012). Introduction: Hate Crime Victimization. *International Review of Victimology*, 18(1), 3-6.

τά τους σε δημόσιους χώρους (π.χ. δρόμους, πάρκα, πλατείες) και στα μέσα μαζικής μεταφοράς αντίστοιχα, ενώ 39% αποφεύγουν –συχνά ή πάντα– ορισμένες τοποθεσίες. Μάλιστα, η χώρα μας κατέχει την τρίτη υψηλότερη θέση μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά την απόκρυψη της ΛΟΑΤΙ ταυτότητας από το εργασιακό και οικογενειακό περιβάλλον, σε ποσοστά που αγγίζουν το 48% και 51% αντιστοίχως.²⁰ Οι αριθμοί αυτοί δίνουν την εικόνα μιας ζοφερής πραγματικότητας διάχυτου φόβου και ανασφάλειας για πολλούς πολίτες στη χώρα μας.

Ο σκοτεινός αριθμός των εγκλημάτων μίσους

Η συντριπτική πλειονότητα των ΛΟΑΤΙ θυμάτων δεν επιθυμεί ή διστάζει να καταγγείλει στις αρχές τέτοιους είδους ρατσιστικές συμπεριφορές.²¹ Όσον αφορά την κατάσταση στη χώρα μας, τα στοιχεία που συνέλεξε ο FRA είναι άκρως διαφωτιστικά. Από τα ΛΟΑΤΙ άτομα που είχαν βιώσει παρενόχληση με ρατσιστικό κίνητρο, μόνο το 8% κατήγγειλε την τελευταία τους θυματοποίηση σε οποιαδήποτε οργάνωση, ενώ μονάχα το 4% εξ αυτών επέλεξε να υποβάλει επίσημη καταγγελία ενώπιον των αστυνομικών αρχών. Στον αντίποδα, όσοι είχαν υποστεί σωματική ή/και σεξουαλική βία υποκινούμενη από μίσος ήταν πιο πρόθυμοι να προβούν σε καταγγελία. Εντούτοις, το ποσοστό αυτό εξακολουθεί να είναι πραγματικά χαμηλό, καθώς μόλις το 22% των ΛΟΑΤΙ θυμάτων κατήγγειλε την τελευταία βίαιη θυματοποίηση σε οποιαδήποτε οργάνωση και μόνο το 10% αυτών απευθείας στην αστυνομία.²²

Οι λόγοι για τους οποίους τα ΛΟΑΤΙ θύματα εγκλημάτων μίσους αποθαρρύνονται από το να απευθυνθούν στις αρμόδιες αρχές επιβολής του νόμου είναι αρκετοί. Ένα από τα πιο συχνά αναφερόμενα εμπόδια είναι το υψηλό επίπεδο δυσπιστίας απέναντι στην αστυνομία, το οποίο πηγάζει από δεκαετίες τεταμένων σχέσεων μεταξύ των δύο πλευρών. Η έλλειψη εμπιστοσύνης

20. FRA. (2020). EU LGBTI Survey II Data Explorer.

21. Pezzella, F. S., Fetzer, M. D., & Keller, T. (2019). The Dark Figure of Hate Crime Underreporting. *American Behavioral Scientist*, 1-24.

22. FRA. (2020). EU LGBTI Survey II Data Explorer

αποδίδεται κατά κύριο λόγο στη γενικευμένη αντίληψη ότι η αστυνομία δεν είναι πρόθυμη να λάβει σοβαρά υπόψη τα περιστατικά ρατσιστικής βίας κατά των ΛΟΑΤΙ. Η αντίληψη αυτή τροφοδοτείται περαιτέρω από προηγούμενες αρνητικές εμπειρίες των θυμάτων, λ.χ. από τον τρόπο που η αστυνομία χειρίστηκε παλαιότερες καταγγελίες ή από την εμπλοκή αστυνομικών υπαλλήλων σε περιστατικά ρατσιστικών εγκλημάτων.²³ Η εν λόγω πεποίθηση ενισχύεται και από την έλλειψη κατάλληλων διαδικασιών καταγραφής του ρατσιστικού κινήτρου. Ακόμη και όταν τα θύματα βρίσκουν το θάρρος να καταγγείλουν τις εμπειρίες θυματοποίησής τους, συχνά οι διωκτικές αρχές τις καταχωρούν λανθασμένα ως «απλά» εγκλήματα μη υποκινούμενα από προκατάληψη.²⁴ Κατά συνέπεια, τα ΛΟΑΤΙ θύματα δεν προχωρούν σε επίσημη καταγγελία, διότι αισθάνονται ότι οποιαδήποτε προσπάθεια θα πέσει στο κενό εξαιτίας της ανεπαρκούς αστυνομικής αντίδρασης.

Ένα εξίσου σύνηθες εμπόδιο είναι ο φόβος της δευτερογενούς θυματοποίησης από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και συγκεκριμένα από την αστυνομία, καθότι μεγάλη μερίδα ΛΟΑΤΙ ατόμων θεωρεί ότι οι αστυνομικοί είναι ομοφοβικοί και προκατειλημμένοι εναντίον τους.²⁵ Η δευτερογενής θυματοποίηση εκδηλώνεται ποικιλοτρόπως, από αδιαφορία των αστυνομικών για θέματα σεξουαλικής ή/και έμφυλης ταυτότητας και απόδοση ευθυνών στα θύματα, έως και μεροληπτική μεταχείριση και περαιτέρω κακοποίηση.²⁶

Στην απόφασή τους να καταγγείλουν ή όχι ένα έγκλημα μίσους, ουσιώδη ρόλο παίζει και ο φόβος της δημόσιας αποκάλυψης του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της διεμφυλικής τους ταυτότητας. Πέρα από τον εμφανή κίνδυνο απόρριψης από το οικογενειακό και εργασιακό περιβάλλον, ο φόβος ότι θα θιγεί η ιδιωτική τους ζωή περιλαμβάνει και μια έντονη ανησυχία σχετικά με τον τρόπο αποθήκευσης και χρήσης των δεδομένων που τους ταυτοποιούν επίσημα ως ΛΟΑΤΙ.²⁷ Επιπροσθέτως, αποφεύγουν να προχωρήσουν σε καταγγελία φοβούμενοι επακόλουθο εκφοβισμό ή/και αντεκδίκηση από τον δράστη. Η έλλειψη δε ικανοποιητικής ενημέ-

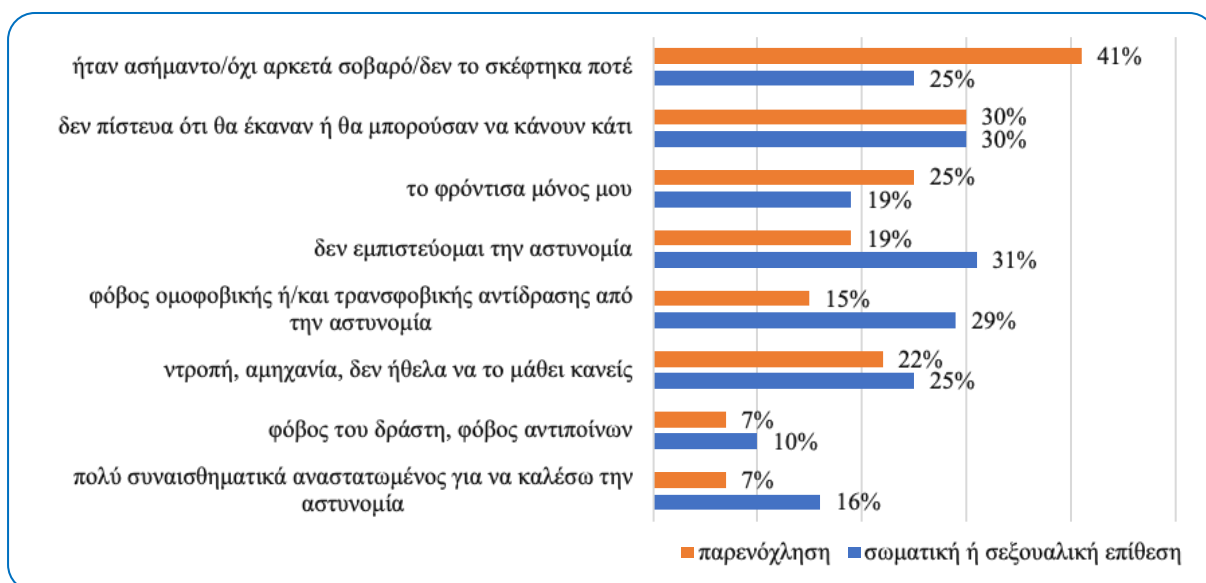
23. Miles-Johnson, T. (2013). LGBTI Variations in Crime Reporting: How Sexual Identity Influences Decisions to Call the Cops. *SAGE Open*, 3(2), 1-15, σ. 3-4. Βλ. επίσης Cuerden, G. J., & Blakemore, B. (2019). Barriers to Reporting Hate Crime: A Welsh Perspective. *The Police Journal: Theory, Practice and Principles*, 1-19; Walters, M. A., Paterson, J., Brown, R., & McDonnell, L. (2020). Hate Crimes Against Trans People: Assessing Emotions, Behaviors, and Attitudes Toward Criminal Justice Agencies. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(21-22), 4583-4613.

24. Pezzella, F. S., Fetzer, M. D., & Keller, T. (2019). The Dark Figure of Hate Crime Underreporting, ό.π., σ. 2.

25. Wickes, R. L., Pickering, S., Mason, G., Maher, J. M., & McCulloch, J. (2016). From Hate to Prejudice: Does the New Terminology of Prejudice Motivated Crime Change Perceptions and Reporting Actions. *British Journal of Criminology*, 56(2), 239-255.

26. Berrill, K. T., & Herek, G. M. (1990). Primary and Secondary Victimization in Anti-Gay Hate Crimes: Official Response and Public Policy. *Journal of Interpersonal Violence*, 5(3), 401-413.

27. Chakraborti, N., & Hardy, S-J. (2015). *LGB&T Hate Crime Reporting: Identifying Barriers and Solutions*. Research Report. Equality and Human Rights Commission.

Πίνακας 2 Κυριότεροι λόγοι για τους οποίους τα ΛΟΑΤΙ άτομα στην Ελλάδα δεν κατήγγειλαν στην αστυνομία την τελευταία θυματοποίηση από έγκλημα μίσους. Πηγή: FRA. (2020). *EU LGBTI Survey II Data Explorer*.

ρωσης ως προς τη νομική φύση των εγκλημάτων μίσους δημιουργεί έναν πρόσθετο σκόπελο. Πιο συγκεκριμένα, δεν γνωρίζουν όλα τα ΛΟΑΤΙ άτομα ποιες συμπεριφορές μπορούν να στοιχειοθετήσουν ένα έγκλημα μίσους. Πολλά θύματα εσφαλμένα τα συνδέουν αποκλειστικά με πράξεις βίας, όπως επιθέσεις, με αποτέλεσμα τα μη βίαια αδικήματα σε μεγάλο βαθμό να μην καταγγέλλονται.²⁸

Πρόσκομμα στην πιθανή καταγγελία θεωρείται, επίσης, η κανονικοποίηση των εγκλημάτων μίσους και η γενική απάθεια από τα ίδια τα μέλη της ΛΟΑΤΙ κοινότητας, αφού πολλά θύματα αντιμετωπίζουν το τραυματικό αυτό βίωμα ως ένα αναπόφευκτο κομμάτι της ζωής τους, που θα πρέπει να μάθουν να ανέχονται. Ακόμα, η εικαζόμενη σοβαρότητα της θυματοποίησης φαίνεται να επιδρά στην απόφαση για καταγγελία, καθώς τα εγκλήματα που το θύμα αξιολογεί ως ελάχισσος σημασίας έχουν λιγότερες πιθανότητες να καταγγελθούν.

Τα ΛΟΑΤΙ θύματα προτιμούν να χειρίζονται το ζήτημα με το δικό τους τρόπο, αντί να εμπλέκουν την αστυνομία.²⁹ Τέλος, αρκετά ΛΟΑΤΙ άτομα δεν αναζητούν τη συνδρομή των δικαστικών αρχών, επειδή νιώθουν ντροπή, αμηχανία και αυτοενοχοποίηση, με τα συναισθήματα αυτά να εντείνονται περαιτέρω στις περιπτώσεις που τα θύματα δεν διαθέτουν ένα ισχυρό υποστηρικτικό πλαίσιο.³⁰

28. Cuerden, G. J., & Blakemore, B. (2019). Barriers to Reporting Hate Crime: A Welsh Perspective, ό.π.

29. Chakraborti, N., & Hardy, S-J. (2015). LGB&T Hate Crime Reporting: *Identifying Barriers and Solutions*, ό.π.

30. Herek, G. M., Cogan, J. C., & Gillis, J. R. (2003). Victim Experiences in Hate Crimes Based on Sexual Orientation, ό.π.,

Αναντίρρητα, το φαινόμενο της ελλιπούς καταγγελίας των εγκλημάτων μίσους αποκρύπτει από τις αρχές επιβολής του νόμου και τους φορείς χάραξης αντεγκληματικής πολιτικής την πτυχή της επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης και δυσχεραίνει τον έγκαιρο εντοπισμό των κατ' επανάληψη θυμάτων. Ως εκ τούτου, το μέγεθος και οι σοβαρές συνέπειες των εγκλημάτων που στοχοποιούν τους ΛΟΑΤΙ πολίτες υποτιμώνται, θέτοντας τροχοπέδη στην ανάπτυξη και εφαρμογή αποτελεσματικών στρατηγικών αστυνόμευσης και προληπτικών μέτρων. Επιπλέον, ευθύνεται για την περαιτέρω επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ της ΛΟΑΤΙ κοινότητας και της αστυνομίας, ενώ ταυτόχρονα στερεί από τα θύματα τη δυνατότητα να ακουστούν, γεγονός που όχι μόνο συντείνει στην έλλειψη κατανόησης των τραυματικών εμπειριών που βιώνουν τα ΛΟΑΤΙ άτομα, αλλά υπονομεύει και την ικανότητά τους να έχουν πρόσβαση τόσο στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης όσο και σε πολύτιμες υπηρεσίες υποστήριξης.³¹

Σε πρακτικό επίπεδο, η απροθυμία των θυμάτων να προβούν σε καταγγελία σημαίνει ότι τα εν λόγω αδικήματα παραμένουν εν πολλοίς ανεξιχνίαστα. Αυτό το κλίμα ατιμωρησίας μπορεί με τη σειρά του να ενισχύσει την εσφαλμένη αντίληψη των δραστών ότι οι πράξεις τους είναι κοινωνικά αποδεκτές και ηθικά δικαιολογημένες, αποδυναμώνοντας έτσι την αποτρεπτική λειτουργία του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Επί παραδείγματι, ένας δράστης που τελεί αρχικά μια λεκτική παρενόχληση με ομοφοβικό/τρανσφοβικό κίνητρο μπορεί μελλοντικά να τελέσει και πράξεις σωματικής βίας, εάν δεν συλληφθεί εγκαίρως και δεν οδηγηθεί ενώπιον της δικαιοσύνης. Συμπερασματικά, η ελλιπής καταγγελία των εγκλημάτων μίσους και η συνεπαγόμενη ατιμωρησία των δραστών μπορεί να έχει δυνητικά σημαντική επίδραση στην κλιμάκωση της βίας κατά των ΛΟΑΤΙ ατόμων, διαιωνίζοντας εν τέλει τον φαύλο κύκλο της επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης.³²

Μοτίβα επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης και συνέπειες για την πρόληψη του εγκλήματος

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμη η ανάδειξη μερικών εμπειρικά τεκμηριωμένων μοτίβων της επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης και των συνεπειών που έχουν δυνητικά αυτά στο πεδίο της πρόληψης του εγκλήματος. Κατ' αρχάς, η επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση παρατηρείται σε διάφορες μορφές εγκληματικότητας, από διαρρήξεις κατοικιών και καταστημάτων, κλοπές Ι.Χ., απάτες με πιστωτικές κάρτες, μέχρι εγκλήματα μίσους, ενδοοικογενειακή βία και σεξουα-

σ. 335.

31. Miles-Johnson, T. (2013). LGBTI Variations in Crime Reporting, ό.π., σ. 3.

32. Ό.π.

λικά αδικήματα, δίχως αξιοσημείωτες διαφορές στον τρόπο με τον οποίο αυτή εκδηλώνεται.³³ Ένα θύμα μπορεί να χαρακτηριστεί ως κατ' επανάληψη, ανεξαρτήτως εάν ο δράστης ήταν το ίδιο πρόσωπο με πριν.³⁴

Υπάρχουν άφθονα στοιχεία που αποδεικνύουν ότι ορισμένα άτομα υποφέρουν από υψηλότερα ποσοστά επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης, με συνέπεια ένα μικρό ποσοστό του πληθυσμού να βιώνει ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό όλων των εγκλημάτων,³⁵ μοτίβο που, όπως είδαμε, επιβεβαιώνεται και από την έρευνα του FRA. Επιπλέον, τα άτομα που έχουν ήδη θυματοποιηθεί στο παρελθόν αντιμετωπίζουν αυξημένο κίνδυνο επαναθυματοποίησης. Συνεπώς, μια προηγούμενη εμπειρία θυματοποίησης αποτελεί ισχυρό προγνωστικό παράγοντα μελλοντικής θυματοποίησης.³⁶ Είναι λοιπόν εύλογο ότι μια αντεγκληματική πολιτική που εστιάζει στην πρόληψη της επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης μπορεί να αποφέρει αξιόλογη ύφεση επί του συνολικού ποσοστού εγκληματικότητας.³⁷ Μάλιστα, μια τέτοια θυματοκεντρική προληπτική πολιτική παράγει απτά και άμεσα αποτελέσματα, ενώ μπορεί να λειτουργήσει και ως δείκτης αποδοτικότητας για την ορθότερη αξιολόγηση της πρόληψης του εγκλήματος.³⁸

Το μοτίβο της επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης δεν είναι τυχαίο, τουναντίον μάλιστα εμφανίζει ορισμένη προβλεψιμότητα όσον αφορά τον τόπο και τον χρόνο που εκδηλώνεται. Αφενός, τα υψηλότερα ποσοστά εντοπίζονται συνήθως σε περιοχές με υψηλή εγκληματικότητα και συγκεκριμένα σε hot spots, ήτοι σε μικρές γεωγραφικές εστίες που παρατηρείται συγκέντρωση του εγκληματικού φαινομένου.³⁹ Αφετέρου, ο κίνδυνος επαναθυματοποίησης είναι υψηλότερος αμέσως μετά τη διάπραξη του αρχικού εγκλήματος, συνοδευόμενος από σταθερή πτώση εντός των επόμενων εβδομάδων και μηνών.⁴⁰ Αυτή η προβλεψιμότητα επιτρέπει την αποτελεσματική και δίκαιη κατανομή, στον τόπο και τον χρόνο, των περιορισμένων πόρων (ανθρώπινο δυναμικό, υλικοτεχνικά μέσα, κρατική χρηματοδότηση κ.α.) που παραδοσιακά αφιερώνονται

33. Farrell, G., Phillips, C., & Pease, K. (1995). Like taking candy: Why does repeat victimization occur, ό.π.

34. Weisel, D. L. (2005). *Analyzing repeat victimization*. Problem-oriented guides for police problem-solving tools series No. 4. Washington DC: U.S. Department of Justice/Community Oriented Policing Services.

35. Farrell, G. (1995). Preventing Repeat Victimization, ό.π.

36. Weisel, D. L. (2005). *Analyzing repeat victimization*, ό.π., σ. 2.

37. Μία συστηματική ανασκόπηση 31 μελετών ως προς την αντιμετώπιση της επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης διαπίστωσε ότι κατά μέσο όρο αποτράπηκε πάνω από το 20% των εγκλημάτων, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η προστασία των κατ' επανάληψη θυμάτων είναι μια βιώσιμη προσέγγιση για τη μείωση του εγκλήματος. Grove, L. E., Farrell, G., Farrington, D. P., & Johnson, S. (2012). *Systematic review of preventing repeat victimization*. Stockholm: Swedish National Council for Crime Prevention.

38. Laycock, G., & Farrell, G. (2003). Repeat victimization: Lessons for implementing problem-oriented policing. *Crime Prevention Studies*, 15, 213-237, σ. 216.

39. Farrell, G., & Sousa, W. (2001). Repeat victimization and hot spots: the overlap and its implications for crime control and problem-oriented policing. *Crime Prevention Studies*, 12, 221-240.

40. Weisel, D. L. (2005). *Analyzing repeat victimization*, ό.π., σ. 9-10.

© ΕΥΤΕΡΠΗ ΜΟΥΖΑΚΙΘΗ / ATHENS VOICE

στην πρόληψη.⁴¹ Δεδομένου ότι η επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση εμπεριέχει ένα στοιχείο πρόβλεψης σχετικά με το πού και το πότε θα συμβεί το έγκλημα, μπορεί να συνδράμει και στον εντοπισμό των υπότροπων δραστών.⁴²

Προσέτι, η αντιμετώπιση της επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης συμπλέκει δύο θεμελιακές συνιστώσες της αντεγκληματικής και κοινωνικής πολιτικής, ήτοι την πρόληψη του εγκλήματος και την υποστήριξη των θυμάτων αντίστοιχα, σε μια συντονισμένη και ενοποιημένη προσέγγιση.⁴³ Αναμφίλεκτα, για να είναι επιτυχής μια στρατηγική που επικεντρώνεται στα πρόσφατα και κατ' επανάληψη θύματα, τα άτομα αυτά θα πρέπει όχι μόνο να περιθάλπονται και να προστατεύονται, αλλά να συμπεριλαμβάνονται ενεργά και στη διαδικασία πρόληψης. Ειδάλλως, η παροχή μονάχα υποστηρικτών υπηρεσιών στερεί πολύτιμη βοήθεια από τα άτομα εκείνα που την έχουν περισσότερο ανάγκη, λ.χ. πρακτικές συμβουλές πρόληψης, μαθήματα αυτοάμυνας, αποτελεσματικά μέτρα ασφαλείας στην περίπτωση των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας κ.α.⁴⁴

41. Laycock, G., & Farrell, G. (2003). Repeat victimization, ό.π., σ. 216.

42. Weisel, D. L. (2005). *Analyzing repeat victimization*, ό.π., σ. 216-217.

43. Ό.π.

44. Farrell, G., & Pease, K. (1997). Repeat victim support. *British Journal of Social Work*, 27(1), 101-113.

Αντί επιλόγου

Τα εγκλήματα μίσους συνιστούν άμεση απειλή για τη σταθερότητα και την κοινωνική συνοχή κάθε ευνομούμενης πολιτείας. Στιγματίζοντας μια ομάδα ανθρώπων ως «διαφορετική» και αποδυναμώνοντας το αίσθημα του ανήκειν, τα ομοφοβικά και τρανσφοβικά εγκλήματα μίσους υπονομεύουν τις δημοκρατικές αξίες του σεβασμού, της ισότητας, της διαφορετικότητας και της συμπεριληπτότητας. Η εξάπλωση των εγκλημάτων μίσους κατά ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων και η συνεχής καταπάτηση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στον Ευρωπαϊκό Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων⁴⁵ καθιστούν την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση ένα εύθραυστο κοινωνικό οικοδόμημα. Άλλωστε, μια αλυσίδα είναι τόσο ισχυρή όσο και ο πιο αδύναμος κρίκος της.

Για τον λόγο αυτό, η ΕΕ για πρώτη φορά υιοθέτησε το Νοέμβριο του 2020 στρατηγική για την ισότητα των ΛΟΑΤΙ ατόμων, η οποία αφορά την περίοδο 2020-2025 και περιλαμβάνει μια σειρά από στοχευμένα μέτρα για την αντιμετώπιση των εκτεταμένων διακρίσεων σε βάρος ΛΟΑΤΙ ατόμων, την προάσπιση της ασφάλειάς τους και την προώθηση της κοινωνικής τους ενσωμάτωσης.⁴⁶ Ένα χρόνο αργότερα, τον Δεκέμβριο του 2021, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέθεσε πρόταση για τη διεύρυνση του καταλόγου των «εγκλημάτων της ΕΕ», προκειμένου να προστεθούν η ρητορική και τα εγκλήματα μίσους, συμπεριλαμβανομένων των περιπτώσεων που στρέφονται εναντίον ΛΟΑΤΙ ατόμων. Στόχος της πρωτοβουλίας αυτής είναι η θέσπιση ενός κοινού νομικού πλαισίου και μιας ολοκληρωμένης ποινικής προσέγγισης ως προς την πρόληψη και την καταπολέμηση των εγκληματικών αυτών φαινομένων.⁴⁷

Υπό το φως των ανωτέρω εξελίξεων, είναι πλέον καταφανές ότι η προάσπιση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΙ πολιτών βρίσκεται στο προσκήνιο της ευρωπαϊκής πολιτικής περισσότερο από ποτέ άλλοτε. Καταληκτικά, ο FRA προγραμματίζει να επαναλάβει τη σημαίνουσα έρευνά του, πιθανώς όταν ολοκληρωθεί η περίοδος της ανωτέρω ενωσιακής στρατηγικής.⁴⁸ Μένει λοιπόν να διαπιστώσουμε, εάν οι πολιτικές αυτές ενέργειες θα έχουν πραγματικό αντίκρισμα στην ποιότητα ζωής των ΛΟΑΤΙ ατόμων σε Ευρώπη και Ελλάδα.

45. Ιδίως του δικαιώματος στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια (άρθρο 1), του δικαιώματος στη ζωή (άρθρο 2), του δικαιώματος στην ακεραιότητα του προσώπου (άρθρο 3) και της διάταξης περί απαγόρευσης των διακρίσεων (άρθρο 21). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

46. European Commission. (2020). *Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025*. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/lgbtiq_strategy_2020-2025_en.pdf

47. European Commission. (2021). *A more inclusive and protective Europe: extending the list of EU crimes to hate speech and hate crime*. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/1_1_178542_comm_eu_crimes_en.pdf

48. <https://fra.europa.eu/en/call-for-tender/2022/third-wave-eu-lgbtiq-survey-discrimination-and-victimisation-lesbian-gay>